

Poslovno okruženje, privatizacija i rad javnih preduzeća

Stanje, preporuke i mogućnosti za unapređenje

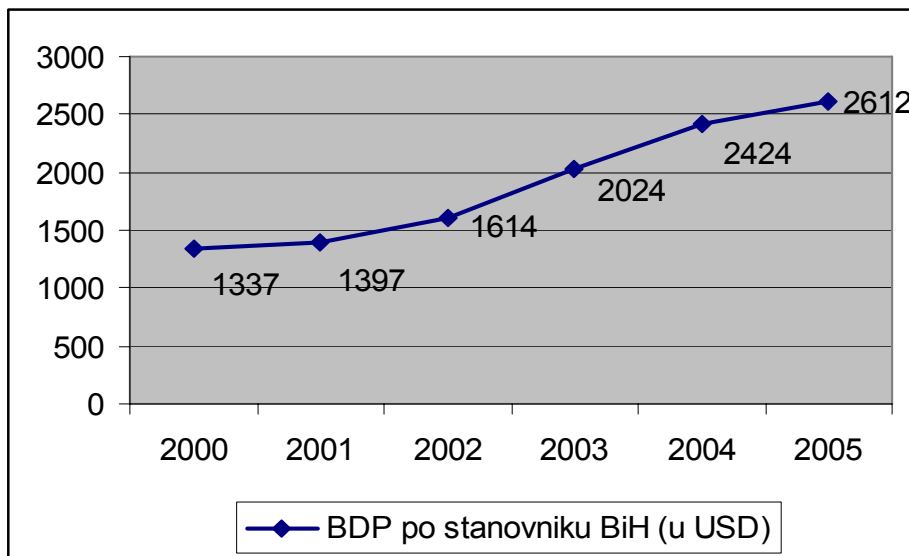
Boris Divjak
predsjedavajući Odbora direktora TI BiH

Banja Luka, 21. 09. 2007.g.

Ekonomski troškovi korupcije

- Negativan uticaj na investicije i rast;
- Negativan uticaj na razvoj privatnog sektora;
- Povećanje administrativnih troškova;
- Uticaj na javni sektor (rast broja zaposlenih i visoki troškovi);
- Opadanje kvaliteta roba i usluga;
- Povećanje stope siromaštva;
- Organizovani kriminal; i
- Slabljenje kredibiliteta države.

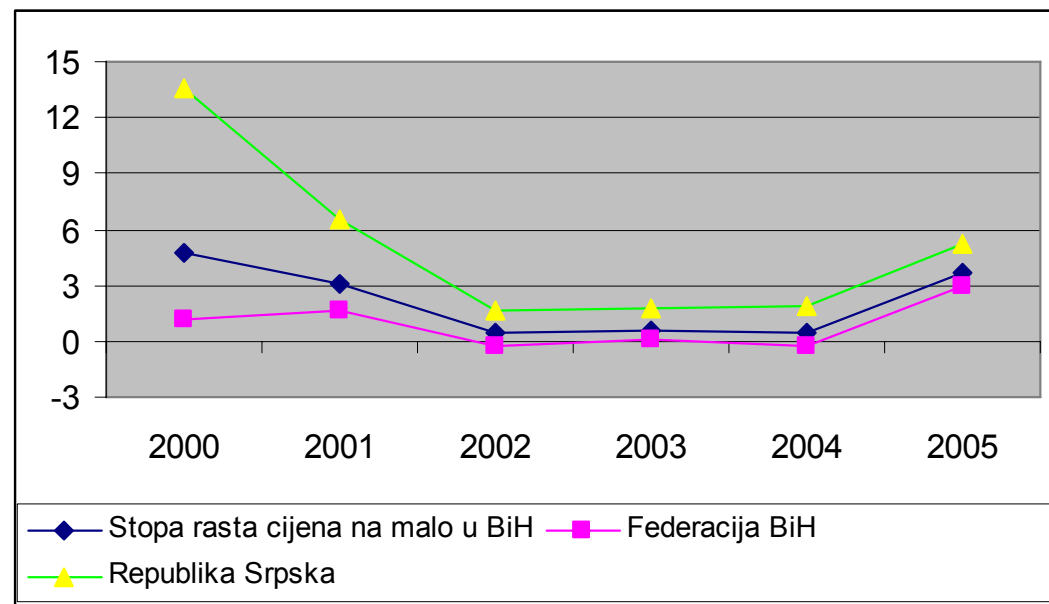
Ekonomski pokazatelji rasta

Rast BDPa po glavi stanovnika...

...ali i rast cijena na malo

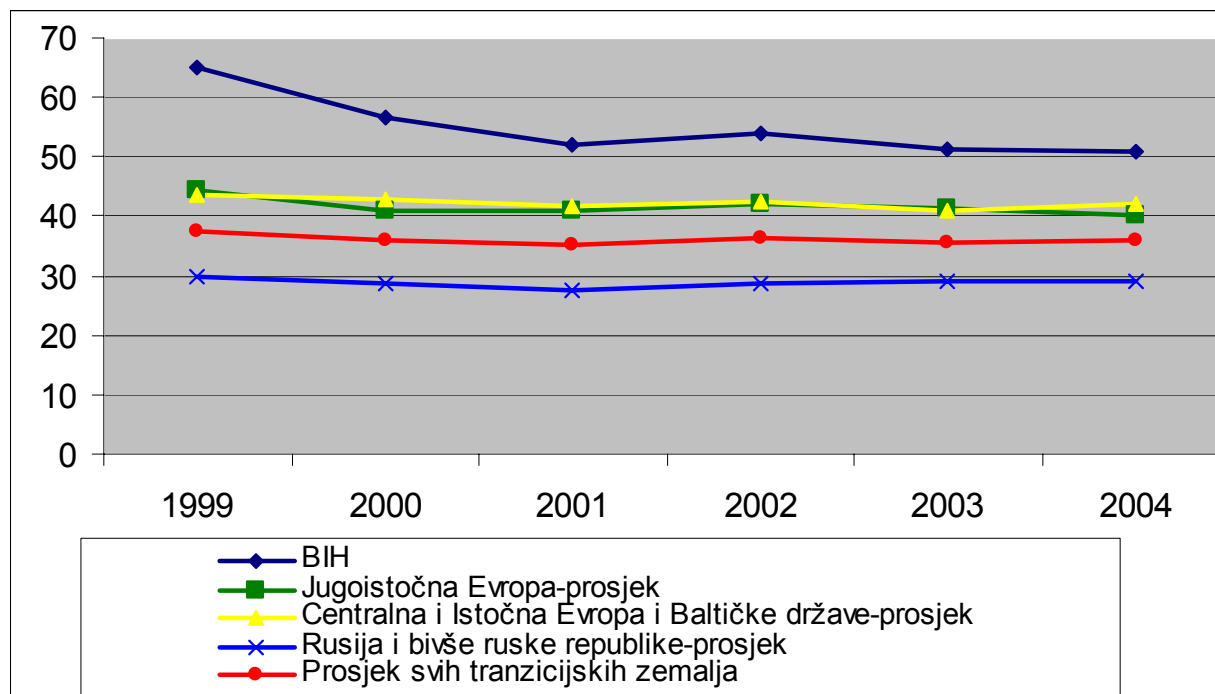
Izvor CBBiH,
(Ponderisano udjelom BDP FBiH i RS u BDP
BiH za 2005.)

Platni bilans u krizi...

Platni bilans BiH						
	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Bruto devizne rezerve						
U milionima KM	1,021	2,697	2,464	2,781	3,458	4,196
U milionima USD	482	1,234	1,187	1,604	2,195	2,668
U mjesecima uvoza robe i usluga	1.4	3.4	3.0	3.2	3.7	4.0
Saldo tekućeg računa						
U milionima KM	-840	-1,630	-2,450	-2,814	-2,900	-3,437
U milionima USD	-398	-744	-1,194	-1,636	-1,841	-2,166
U procentima BDP-a	-7.8	-14.1	-19.1	-20.9	-19.8	-21.8
Saldo robne razmjene						
U milionima KM	-5,868	-6,471	-6,892	-7,180	-7,193	-7,834
U milionima USD	-2,770	-2,958	-3,341	-4,157	-4,569	-4,957
U procentima BDP-a	-54.8	-55.8	-53.7	-53.4	-49.0	-49.6

...a javna potrošnja nedopustivo visoka

Potrošnja vlada u % BDP, izvor: EBRD, Izvještaj o tranziciji 2005

Izvještaj Evropske komisije o progresu BiH za 2006.g.: „Funkcionisanje tržišnih sila je pod jakim uticajem javnog sektora u ekonomiji, slabog poslovnog okruženja i zakonodavnog okvira... U globalu, makroekonomski faktori su obezbjedili prilično stabilno okruženje, ali institucionalni i zakonodavni okvir uglavnom nisu bili podrška razvoju privatnog sektora“

Netransparentne javne nabavke

- U izvještaju WB o javnim nabavkama u BiH u 2002.g. navedeno je da 60% građana, 54% javnih službenika i 52% preduzetnika smatraju da je korupcija široko rasprostranjena u ovoj oblasti, a 73% ispitanika vjeruje da učesnici u javnim nabavkama moraju da daju mito u iznosu od oko 4% od vrijednosti ugovora da bi dobili taj ugovor.
- Parlamentarna skupština BiH donijela je jedinstven Zakon o javnim nabavkama na cijeloj teritoriji BiH u septembru 2004.g. Zakon je u Federaciji BiH (FBiH) stupio na snagu 1. januara 2005.g., a u Republici Srpskoj (RS) 1. maja 2005.g. Zakon je donesen u cilju ispunjenja jednog od uslova za pristupanje Paktu za stabilizaciju i pridruživanje, a zasnovan je na pravilima EU i harmonizovan s zakonodavstvima drugih evropskih zemalja.
- Agencija za javne nabavke počela da radi u decembru 2005.g., a u punom kapacitetu tek od juna 2006.g., dok je Ured za žalbe profunkcionisao u avgustu 2006.g.

Moguća poboljšanja okvira

- **Zakon je potrebno uskladiti sa usklađen sa relevantnim zakonima i propisima u drugim oblastima na državnom nivou, nivou entiteta i kantona**
- **Edukacija domaćih kadrova (posebno u provođenju evaluacije, uz detaljno opisivanje procesa evaluacije u vidu propisa ili uputstva)**
- **Uspostavljanje sistema elektronskih nabavki, koje je u nadležnosti Agncije za javne nabavke, potrebno je provesti što prije kako bi se obezbjedio jedinstven pristup ovim informacijama**
- **Uvođenje obaveze za službenike zadužene za nabavke da potpisuju izjave o svom imovinskom stanju i prihodima, prije i nakon stupanja na dužnost**
- **Stvaranje i objavljivanje liste preduzeća za koja je dokazno da su podmićivala u procesima nabavki te isključenje tih preduzeća iz budućih javnih nabavki**
- **Vođenje statistike o broju firmi koje se javljaju na tender da bi se povećalo učešće preduzeća u tenderskim procedurama posebno imajući u vidu mala i srednja preduzeća (uključujući povećanje transparentnosti tržišta kroz bolju informisanost, povećanje pouzdanosti procedura dodjeljivanja ugovora treningom usmjerenim na profesionalizam i najbolju praksu i aktivnosti kako bi se malim i srednjim preduzećima olakšao pristup sistemu javnih nabavki)**

Nezadovoljavajući rezultati privatizacije

- **Upravljanju nerasprodanim kapitalom i imovinom:**
  - U prosjeku je FBiH ostala u posjedu oko 15% imovine u privatizovanim preduzećima
  - RS vlasti su u posjedu oko 30%
  - Pored toga, uspostavljeni su Fondovi penziono-invalidskog osiguranja i restitucije koji su pojedinačno preuzeli 10 odnosno 5% sve imovine koja je bila predmetom privatizacije
- Na taj način je država ostala najvećim vlasnikom bh. privrede, s pravom postavljanja rukovodećeg kadra u upravne i nadzorne odbore tek privatizovanih preduzeća
- U BiH još preko 50% državnog kapitala unutar 70-80 velikih državnih preduzeća, pored oko 350 firmi srednje veličine u kojima je država većinski vlasnik

Zakržljao privatni sektor

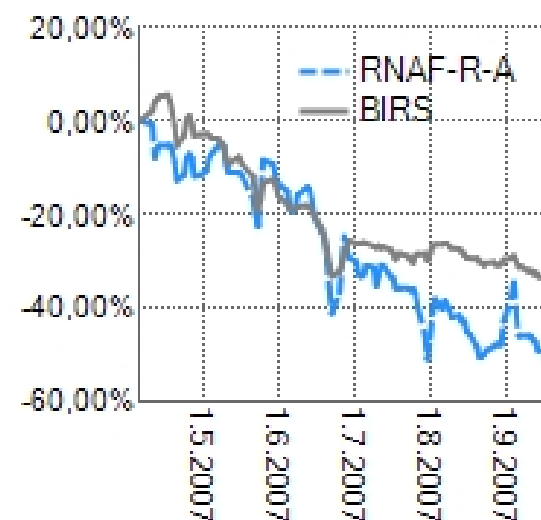
Udio privatnog sektora u BDP (EBRD procjena u %)			
Država	%	Država	%
Bjelorusija	25	Kazahstan	65
Turkmenistan	25	Latvija	70
Uzbekistan	45	Rumunija	70
Tadžikistan	50	Litvanija	75
BiH	55	Poljska	75
Moldavija	60	Albanija	75
Azerbejdžan	60	Armenija	75
Hrvatska	60	Bulgarska	75
Makedonija	65	Kirgistan	75
Rusija	65	Češka Republika	80
Ukrajina	65	Slovačka	80
Slovenija	65	Estonija	80
Gruzija	65	Mađarska	80

Višestruke štete (I): političari dobivaju

- Postavljanje partijskog kadra na rukovodeća mjesta u preduzećima
- Pranje novca, kroz 'skidanje' aktive preduzeća i povećanje pasive odnosno stvaranje dugova: bogaćenje upravljačkog kadra
- Plate političarima – menadžerima i političarima u upravnim i nadzornim odborima
- (Javne) nabavke, kupovine i dr. koje preduzeća obavljaju, u krugu politički podobnih pojedinaca i firmi
- Subvencije za dug (negativno poslovanje preduzeća) – malverzacije i neograničena neodgovorna potrošnja preduzeća
- 'Reket' ili 'samodoprinos' političarima i strankama na vlasti
- Neplaćanje poreza na sve ilegalne transfere

Višestruke štete (II): građani gube

- Kroz porez plaćaju neracionalne troškove poslovanja preduzeća
- Kroz porez plaćaju subvencije kojima se pokrivaju troškovi negativnog poslovanja preduzeća
- Odvajaju za plate zaposlenih u javnim preduzećima
- Državna (poreska) sredstva se troše na neracionalne nabavke
- Ne dobivaju se prihodi od privatizacije, tj. prodaje državnog kapitala
- Ne ulazi svjež kapital u firme – ne otvaraju se nova radna mjesta
- Ne razvija se privatni sektor, nema stranih ulaganja i ne jača preduzetništvo
- Berzovni padovi uzrokuju investicione gubitke

Višestruke štete (III): strukturalni gubici

- Administrativne prepreke koje dodatno otežavaju poslovanje (a koje se ne odnose na probrane, tj. državne firme)
- Loš imidž zemlje u inostranstvu i odlazak kapitala u uspješnije države tranzicija (greenfield, privatizacija i potencijalna berzovna ulaganja)
- Jačanje korupcije i sve veća centralizacija ovlaštenja u rukama nekolicine političara
- Kvazi-socjalna politika koja je ustvari samo mazanje očiju narodu, dok se iza paravana odvija nesmetana pljačka državne imovine
- Makroekonomska stagnacija, širenje siromaštva, lošiji životni standard
- Povećanje vanjske zaduženosti i neodrživa poreska politika kroz potrošnju javnog sektora
- Slab i nemoćan privatni sektor, koji takođe pribjegava izbjegavanjima plaćanja poreza, kako bi se održao u neravnopravnoj utakmici sa državnim sektorom

Kako unaprijediti privatizaciju?

- **Postojeći zakoni o privatizaciji i rekonstrukciji trebalo bi izmjenjeni kako bi se:**
  - dala veća sloboda investitorima da kupuju samo funkcionalne dijelove velikih preduzeća;
  - obezbjedilo stabilnije pravno okruženje za investitore; i
  - transparentno, limitirano i ciljano otpisali dugovi nekih velikih državnih preduzeća
- **Poboljšati korporativno upravljanje kroz edukaciju menadžera preduzeća, ali i relevantnih vladinih i nadzornih institucija (npr. komisije za hartije od vrijednosti)**
- **Obezbjediti veću autonomiju agencijama za privatizaciju da bi se omogućile efikasnije procedure, a posebno u oblasti privatizacije strateških preduzeća, rekonstrukcije postojećih dugova i pregovora sa investitorima**
- **Uspostavljanje fondova za bankrot: otpisi postojećih dugova moraju se raditi transparentno i s dobro preciziranim ciljem, uključujući restrukturiranje preduzeća i promjenu njegove uprave ili pokretanjem njegovog stečaja i likvidacije**
- **Neophodno je i definisanje strategija za rekonstrukciju i privatizaciju sektora gasa, voda, šuma i elektronskih medija, jer samo energetski sektor i rudnici uglja imaju akcioni plan za rekonstrukciju i privatizaciju**
- **Optimalniji, konkurentniji i transparentniji način obezbjeđivanja likvidnosti odvijao bi se preko upisa akcija i izlazaka preduzeća na berzanske listinge**

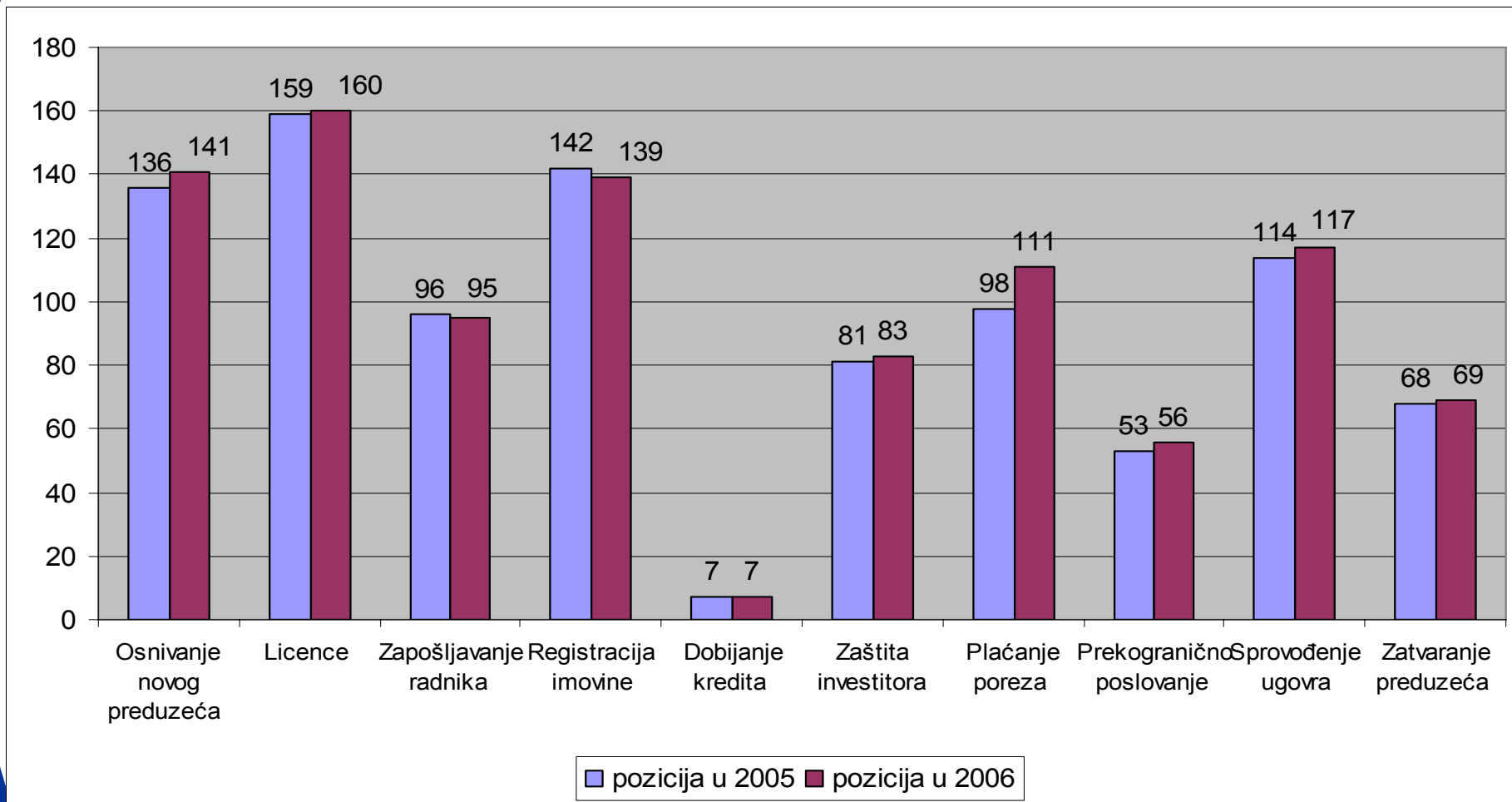
Poslovno okruženje se sporo mijenja...

- Usvajanje liberalnog Zakona o stranim investicijama na državnom nivou;
- Usvajanje i provođenje poreza na dodatnu vrijednost;
- Usklađivanje trgovinske i carinske politike;
- Usvajanje Strategije za promociju stranih investicija u oktobru 2006; i
- Usvajanje odluke o osnivanju fonda za stimulanje stranih investicija u aprilu 2007. koji za tekuću godinu predviđa izdvajanje sredstava u iznosu od 2 miliona KM iz budžeta BiH.

	2000	2001	2002	2003	2004
Češka	23323	30717	36884	35852	41415
Mađarska	24578	31045	34575	38313	44226
Poljska	36792	46686	46139	43827	50000
Slovačka	5112	6327	8185	9504	11000
Slovenija	3110	2952	3968	5070	5500
Hrvatska	3830	4806	6634	8382	9544
Bosna i Hercegovina	384	517	799	1136	1537

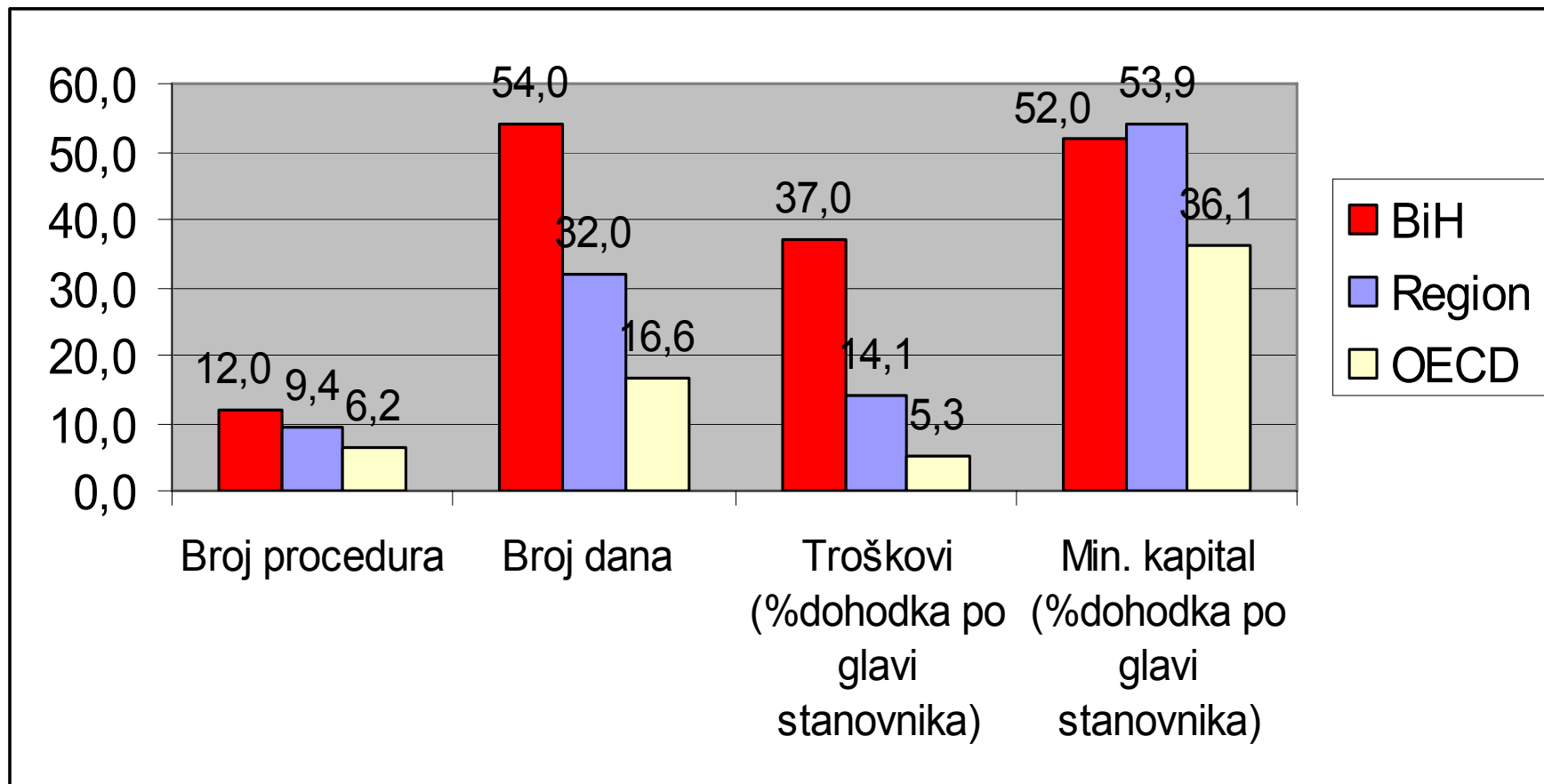
Stanje stranih investicija u zemlji (u milionima eura) ; Izvor: Institut za međunarodnu ekonomiju u Beču (WIIW), Baza podataka o stranim investicijama u Centralnoj, Istočnoj i Jugoistočnoj Evropi, 2005

...zbog čega BiH zaostaje u tranziciji

Pozicija BiH u odnosu na 175 zemalja uključenih u istraživanje Svjetske Banke 'Doing Business 2007'

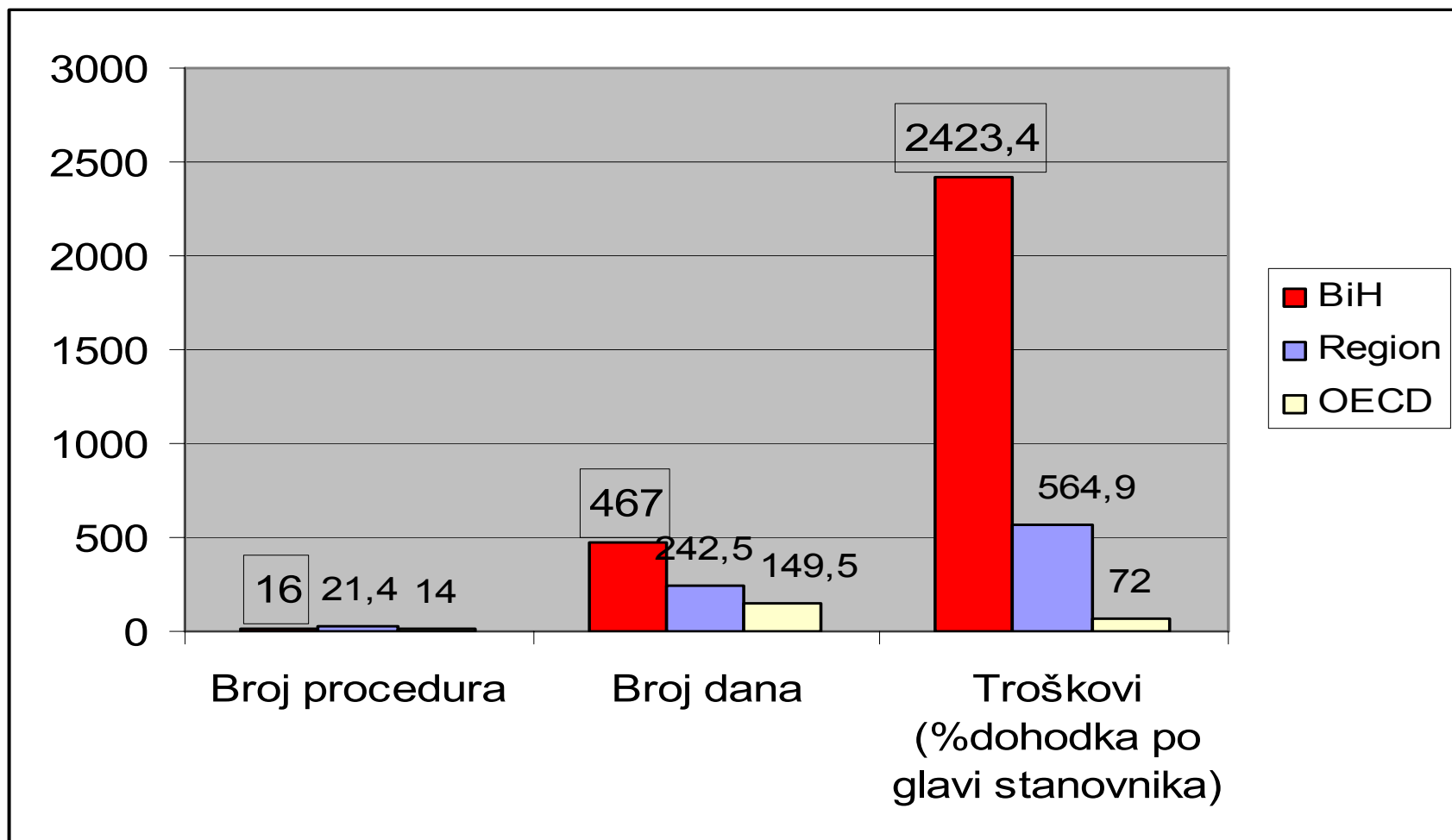
Primjer 1: registracija preduzeća

Broj procedura i dana, troškovi i minimalni kapital potrebni da se registruje preduzeće; Izvor WB: <http://www.doingbusiness.org/>

Primjer 2: izdavanje dozvola

Broj procedura i dana i troškovi potrebni da bi se izgradilo poslovno skladište,

Izvor WB: <http://www.doingbusiness.org/>

Opcije za jačanje investicione klime

- Dalja reforma carinske službe, uspostavljanje sistema kontrole, kako interne, tako i spoljne;
- Reforma inspekcija kroz njihovo razumno objedinjavanje i harmonizaciju posla, tako da se preklapanje odgovornosti bilo među različitim inspektoratima ili nivoima izvršenja inspekcija ukinu; i
- Pojednostavljeno licensiranje od strane ministarstava i lokalnih organa vlasti, uz ukidanje svih dvostrukih licenci, nestandardnih i suvišnih regulatornih zahtjeva i uopšte stvaranje povoljnije klime za razvoj privatnog sektora, koja uključuju i direktan dijalog s preduzetnicima u određivanju razvojnih prioriteta za vlade

Korporativno upravljanje po međunarodnim standardima

- **Kvalitetno korporativno upravljanje utiče na održiv razvoj i investicionu klimu u zemlji pozitivnim djelovanjem na:**
  - dugoročne ekonomske rezultate preduzeća;
  - mogućnosti preduzeća da obezbjedi dodatne izvore finansiranja (domaće i inostrane);
  - listing preduzeća na domaćoj i međunarodnim berzama;
  - tržišnu vrijednost preduzeća;
  - stabilnost i atraktivnost tržišta, tržišnu osjetljivost na finansijske krize, kao i opštu percepciju sigurnosti investicija.

Nepostojeći standardi u BiH

- Osnovne slabosti sistema u BiH u pogledu zaštite investitora:
  - nepostojanje trenutnog i/ili periodičnog prikazivanja finansijskih transakcija akcionarima;
  - nedovoljno prikazivanje transakcija odboru direktora od strane generalnog direktora;
  - obaveze i odgovornosti članova upravnih odbora su nejasno i nedovoljno definisane i ne postoji jasna definicija niti zahtjev za izbor nezavisnih članova upravnih i nadzornih odbora;
  - nepostojanje zahtjeva za nezavisnom eksternom revizijom transakcija prije odobravanja;
  - nekvalitetna zaštita prava malih akcionara itd.

Minimalni standardi koje treba uvesti

- Oba entiteta trebaju usvojiti standardne procedure kod značajnih transakcija i transakcija povezanih lica;
- Pravne reforme moraju precizno definisati proces transformacije iz javnih akcionarskih društava u društva sa ograničenom odgovornošću sa obaveznom saglasnošću nadležne Komisije za hartije od vrijednosti;
- Izvještavanje akcionarskih društava u skladu sa međunarodnim standardima (standardne informacije o finansijskoj situaciji, rezultatima poslovanja, vlasništvu i upravljanju kompanijom, moguće rizike u poslovanju, definisane ciljeve itd.);
- Precizno definisanje obaveza i odgovornosti članova upravnog odbora u postojećim zakonima, uz nov sistem izbora članova upravnih i nadzornih odbora predstavnika državnog kapitala;
- Donošenje propisa o standardnoj strukturi upravnih odbora za kompanije kojima se javno trguje; precizno definisanje pojma nezavisnosti članova upravnog odbora, obezbjeđenje dodatne edukacije za članove upravnih odbora i kompanije

Sistem nacionalnog integriteta = vladavina prava

Hvala!

Transparency International BiH

Više informacija na:

www.ti-bih.org

www.transparency.org